

Hubertus Müller-Groeling

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΥ

Εκδίδεται από το Ευρωπαϊκό Φιλελεύθερο Φόρουμ asbl με την υποστήριξη του Κέντρου Φιλελεύθερων Μελετών (ΚΕΦΙΜ). Χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δεν ευθύνεται για το περιεχόμενο της έκδοσης. Απόψεις που εκφράζονται σε αυτήν την έκδοση ανήκουν αποκλειστικά και μόνο στους συγγραφείς. Δεν αντικατοπτρίζουν αναγκαστικά τις απόψεις του Ευρωπαϊκού Φιλελεύθερου Φόρουμ asbl.

Published by the European Liberal Forum asbl with the support of Liberty Forum of Greece. Funded by the European Parliament. The European Parliament is not responsible for the content of the publication. The views expressed in this publication are those of the authors alone. They do not necessarily reflect the views of the European Liberal Forum asbl.

Ευχαριστούμε το Ίδρυμα Friedrich Naumann, που μας επέτρεψε τη μετάφραση από το αρχικό κείμενο.

We wish to thank the Friedrich Naumann Foundation for Freedom, for the permission to translate the original publication.

Η Κοινωνική Διάσπαση των Φιλελεύθερων Πολιτικών

Ο Φιλελευθερισμός ταυτίζεται - και δικαίως - με τις πολιτικές που επικεντρώνονται στο άτομο, το δικαίωμά του στην ελευθερία, και την ευθύνη του. Υπογραμμίζει την αποτελεσματικότητα, τον ανταγωνισμό και την οικονομική πρόοδο, εντός του πλαισίου της οικονομίας της αγοράς, όπου η δύναμη του κράτους είναι περιορισμένη σε ένα απαραίτητο ελάχιστο.

Τέτοιες φιλελεύθερες πολιτικές, οι οποίες απευθύνονται στην αυτοδιάθεση και την υπευθυνότητα του ατόμου, έχουν συχνά κατηγορηθεί για έλλειψη κοινωνικής διάσπασης. Όταν κάποιος, έτσι απερίσκεπτα, θέτει σε αντιπαλότητα, το άτομο έναντι της κοινωνίας, την αγορά έναντι της ηθικής, την αρχή της επιτυχίας έναντι της κοινωνικής δικαιοσύνης, το κάνει μόνο και μόνο για να απευθύνει μομφή για φιλελεύθερη αδιαφορία, προς τα ζητήματα που αφορούν το κοινωνικό σύνολο.

Η παρεξήγηση περί «κοινωνικής απάθειας» του Φιλελευθερισμού, μπορεί να ανακύψει μόνο μεταξύ εκείνων, που προσδιορίζουν και κρίνουν τις κοινωνικές πολιτικές, με μέτρο τα κρατικά συστήματα κοινωνικής ασφάλειας. Αυτή η μακροχρόνια πρακτική οδηγεί τότε, στην εσφαλμένη παραδοχή μιας ταυτοσημίας της βελτίωσης της κοινωνικής πολιτικής, με την ίδια την επέκταση του κρατικού συστήματος κοινωνικής ασφάλειας. Και όταν οι Φιλελεύθεροι αρνούνται να πέσουν στην παγίδα, μιας τέτοιας στενής έννοιας της κοινωνικής πολιτικής, κατηγορούνται για Οικονομικό Φιλελευθερισμό χωρίς κοινωνική διάσπαση.

Όσο το ζήτημα παραμένει ως θρήνος, για την εμφανή απουσία των Φιλελευθέρων στα οδοφράγματα του αγώνα για την περαιτέρω επέκταση των υποχρεωτικών συλλογικών συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας, η μομφή θα μπορούσε σχεδόν να θεωρείται ότι είναι δικαιολογημένη. Αλλά μια τέτοια προσέγγιση δεν αναφέρεται στην ουσία του ζητήματος.

Η Φιλελεύθερη Πολιτική είναι Εγγενώς Κοινωνική

Ο Φιλελευθερισμός απορρίπτει την ίδια την επέκταση των συστημάτων υποχρεωτικής ασφάλισης, την κοινωνικοποίηση των ιδιωτικών κινδύνων, καθώς και την εθνικοποίηση του αλτρουισμού. Απορρίπτει την κηδεμονία και την αδρανοποίηση του πολίτη, που προκαλεί η κρατική φροντίδα και η καλλιέργεια μιας νοοτροπίας παροχών.

Δυστυχώς, συχνά παραβλέπεται, ότι η φιλελεύθερη πολιτική στοχεύει σε ένα κοινωνικό μοντέλο, όπου τα κοινωνικά ζητήματα δεν είναι κατά κύριο λόγο μια προσθήκη στις διαδικασίες της αγοράς, μια απλή διορθωτική παρέμβαση στις δυνάμεις της αγοράς, που περιορίζεται λιγότερο ή περισσότερο στα συστήματα κοινωνικής ασφάλειας.

Αντίθετα, η φιλελεύθερη πολιτική οραματίζεται μια κοινωνική και οικονομική τάξη, η οποία είναι εγγενώς κοινωνική. Η φιλελεύθερη πολιτική είναι εγγενώς κοινωνική, όχι μόνο γιατί στοχεύει να δώσει στους πολίτες την ελευθερία να φροντίζουν υπεύθυνα την δική τους ευημερία, σε μια οικονομία της αγοράς χωρίς κηδεμονία από το κράτος και χωρίς

διακρίσεις. Αλλά, είναι επίσης εγγενώς κοινωνική, διότι αγωνίζεται για μια νομική και οικονομική τάξη, που καθορίζει ένα πλαίσιο δράσης, που εξασφαλίζει ότι αυτό που είναι καλό για το άτομο, είναι γενικά καλό και για την κοινωνία. Κοινωνική διάσπαση της φιλελεύθερης πολιτικής σημαίνει, αφενός ότι το άτομο αποδέχεται την ευθύνη για το ίδιο και την οικογένειά του, σύμφωνα με τις ικανότητές του, και αφετέρου το ξεδίπλωμα της ποιότητας των «αμοιβαίων επιπτώσεων, όπου επιδιώκοντας κάποιος τους δικούς του στόχους, ταυτόχρονα ενισχύει τους στόχους των άλλων» (Simmel).

Ανταγωνισμός και Σύστημα των Κανόνων

Αυτές οι αμοιβαίες επιδράσεις, δεν εξασφαλίζονται μόνο από το γεγονός, ότι η ανταλλαγή και η συνεργασία στο πλαίσιο των ελεύθερων αγορών, λαμβάνουν χώρα μόνο όταν είναι προς όφελος όλων των συμμετεχόντων. Επίσης, η νομική και οικονομική τάξη, ως θεμέλιο της κοινωνικής διάσπασης των φιλελεύθερων πολιτικών, καθορίζει τους κανόνες και τα ελάχιστα πρότυπα, τα οποία εξασφαλίζουν τη συνοχή των μεμονωμένων δράσεων, με το κοινό καλό¹. Είναι η αδιαφιλονίκητη αξία των «Ordo-Liberals» της Σχολής του Φράιμπουργκ του κύκλου των Walter Eucken και Franz Böhm², που συνέλαβαν την σπουδαιότητα που έχει η νομική και οικονομική τάξη, για τις διαδικασίες της αγοράς. Κατάλαβαν τη λειτουργία της οικονομικής και ανταγωνιστικής τάξης, των οποίων η νομοθεσία πρέπει δεόντως να καθορίζεται από την κοινωνία, στην πολιτική διαδικασία. Ωστόσο, θεσμοί, όπως η οικονομική τάξη, προκειμένου να ερμηνεύονται, χρειάζονται την επένδυση των παραδόσεων³. Η ηθική της αγοράς έχει καθοριστικό ρόλο σε αυτή την αλληλεπίδραση, και επειδή έχει αναπτυχθεί από την ίδια την κοινωνία της αγοράς, κατέστη εν μέρει κομμάτι της νομοθεσίας, και σε μεγάλο βαθμό αντιστοιχεί στην ηθική της κοινωνίας των πολιτών⁴. Παρ' όλους τους θρήνους για την παρακμή της ηθικής και τις διαμάχες όσον αφορά τον σχεδιασμό της οικονομικής και της νομικής τάξης, οι αγορές δεν είναι καθόλου αχαλίνωτες. Φυσικά, πρέπει να προφυλάσσονται από υπερβολική κρατική παρέμβαση και υπερβολική ρύθμιση. Τέτοιες παρεμβάσεις και υπερβολικές ρυθμίσεις, εντοπίζονται στις αγορές εργασίας και στέγης, και στα επιχορηγούμενα από το κράτος επίσημα ασφαλιστικά συστήματα, και παράγουν σκληρωτικά φαινόμενα στην οικονομία αλλά και την κοινωνία. Αλλά οι αγορές πρέπει επίσης να προστατεύονται από καρτέλ, μονοπώλια, και δυνάστευσή τους, ώστε να διατηρούν την ικανότητά τους να λειτουργούν ως μέσο επιλογών, μη διακρίσεων, και - τελευταίο αν μη τι άλλο - περιορισμού της εξουσίας. Κανονικά, οι ανοικτές αγορές και ο διεθνής ανταγωνισμός, είναι πιο αποτελεσματικά μέσα για την πρόληψη της συγκέντρωσης της οικονομικής δύναμης, απ' ό,τι είναι οι κρατικές πολιτικές καταπολέμησης των μονοπωλίων, οι οποίες ωστόσο είναι απαραίτητες. Εδώ, οι Φιλελεύθεροι έχουν την κοινωνική ευθύνη να ενεργούν ως θεματοφύλακες. Η αλληλεξάρτηση της οικονομικής τάξης

¹ Karl Homann/Eckart Blome-Drees, Unternehmensethik, Managementethik, in: Die Betriebs-wirtschaft 55/1995, p.98 ff.

² Eucken and Böhm taught at the University of Freiburg i.B., Germany.

³ Karl Popper, In Search of a Better World, London 1952, p. 155 ff.

⁴ Herbert Giersch, Moral als Standortfaktor, Frankf. Allgem. Zeitung, 31.12.1994; H. Müller-Groeling, Ethik und Markt, in: liberal 38/1, 1996, p. 59 ff.

και της συμπεριφοράς της αγοράς, ίσως φαίνεται καλύτερα στο παράδειγμα του αθλητισμού. Όσο σημαντική κι αν είναι η συμπεριφορά των ανταγωνιστών, και τα αγωνιστικά σχέδιά τους στοχεύουν στη νίκη, οι ίδιοι οι κανόνες του παιχνιδιού διασφαλίζουν τον επί ίσοις όροις ανταγωνισμό, και την επιτυχία του αγώνα συνολικά. Εφόσον οι κανόνες του παιχνιδιού είναι δίκαιοι και γίνονται ειλικρινά σεβαστοί, οι κινήσεις των μεμονωμένων παικτών ή της ομάδας, ενισχύουν τις επιδόσεις των συμμετεχόντων και την επιτυχία του αγώνα. Στις διαδικασίες της αγοράς, όπως στον αθλητισμό, οι κανόνες του παιχνιδιού δεν αποκλείουν μια ακόμη πιο δίκαιη συμπεριφορά, από την απαιτούμενη. Αντίθετα, η εμπειρία δείχνει, ότι η δικαιοσύνη στον ανταγωνισμό πέρα από τους κανόνες, έχει θετική επίδραση στην φήμη του παίκτη. Μπορεί ίσως ήδη να σηματοδοτεί μια περαιτέρω ανάπτυξη της ηθικής του ανταγωνισμού, και μπορεί σε βάθος χρόνου, ακόμη και να οδηγήσει σε αναπροσαρμογή των κανόνων του ανταγωνισμού. Στην οικονομία της αγοράς, τα πράγματα είναι πολύ παρόμοια: αν η νομική και οικονομική τάξη, αντιστοιχεί σε φιλελεύθερες απαιτήσεις, ο πολίτης ο οποίος ακολουθεί τους νόμους του θεμιτού ανταγωνισμού, μπορεί να υποθέσει ότι οι ενέργειές του είναι κοινωνικά πολύτιμες, και ωφελούν την κοινωνία, ακόμη και αν επιδιώκει τα συμφέροντά του (με την ευρύτερη έννοια). Ένα σημαντικό μέρος της ηθικής και κοινωνικής διάστασης των φιλελεύθερων πολιτικών, ήδη περιέχεται στη νομική και οικονομική τάξη, η οποία επηρεάζει τις δράσεις των πολιτών⁵. Συγκρίσιμες με τον αθλητισμό, οι συνθήκες του συστήματος των κανόνων, διαμορφώνουν σε μεγάλο βαθμό την δομή των κινήτρων για δράσεις στην πολιτική, καθώς και στην οικονομία. Και ο ανταγωνισμός στον αθλητισμό καθώς και στην κοινωνία και την οικονομία, λαμβάνει υπόψη το σύστημα κανόνων και κινήτρων. Αυτό σε καμία περίπτωση δεν αποκλείει ότι τα έθιμα και η ηθική των πολιτών, μπορούν να θέτουν αυστηρότερες απαιτήσεις όσον αφορά την κοινωνική συμπεριφορά, από εκείνες που είναι συνυφασμένες με τους κανόνες του υποχρεωτικού πλαισίου – δηλαδή, το ηθικό ελάχιστο. Αντίθετα, με το επίπεδο της ευημερίας οι προσδοκίες των κοινωνικών συμπεριφορών, μεγαλώνουν μαζί με άλλες απαιτήσεις. Και φυσικά η φιλελεύθερη πολιτική, προσδοκά υπεύθυνα άτομα να ασχολούνται δημιουργικά και εθελοντικά με τις μικρές κοινότητες της κοινωνίας των πολιτών, καθώς και στη μεγαλύτερη αρένα του κράτους. Ένας από τους κύριους στόχους των φιλελεύθερων πολιτικών, είναι η ενδυνάμωση της αποδοχής των πολιτών αυτής της ευθύνης, με τη χορήγηση μεγαλύτερης αυτονομίας. Κατά συνέπεια, η κοινωνική διάσταση των φιλελεύθερων πολιτικών, δεν βρίσκεται κυρίως στο συνεργείο επισκευής της κοινωνικής διαδικασίας, όπου οι κοινωνικές πολιτικές της κυβέρνησης υποτίθεται ότι διορθώνουν τα αποτελέσματα του ανταγωνισμού και των δυνάμεων της αγοράς. Ο υποβιβασμός της κοινωνικής διάστασης, σε ένα τέτοιο είδος συνεργείου επισκευής, και η υπόθεση αντιπαλότητας κοινωνικών συμφερόντων και πολιτικών της αγοράς, είναι μια ευρέως διαδεδομένη βασική παρανόηση. Επιτείνεται από πολύ μονόπλευρες αναφορές σε παραδείγματα των αποκαλούμενων «αποτυχιών της αγοράς», οι οποίες χρησιμεύουν ως δικαιολογία για έκκληση για κρατική παρέμβαση, χωρίς συνήθως να λαμβάνονται υπόψη οι πολύ πιο σοβαρές «αποτυχίες του κράτους». Η κοινωνική διάσταση του Φιλελευθερισμού, δεν σημαίνει τόσο πολύ, επισκευές εκ των υστέρων, αλλά είναι πρώτα απ' όλα συνυφασμένη με το μοντέλο της ίδιας της κοινωνίας, στη νομική και οικονομική τάξη της, η

⁵ Karl Homann / Eckart Blome-Drees, op.cit.

οποία εγγυάται το δικαίωμα της ιδιοκτησίας, και κατευθύνει τον ανταγωνισμό, με κανόνες που έχουν στόχο το κοινό καλό⁶. Ο Φιλελευθερισμός αποδεικνύει την κοινωνική αποτελεσματικότητά του, πρώτα απ' όλα μέσω των αγορών, μέσω των προσανατολισμένων προς την αγορά των πολιτικών, και της εφαρμογής των κινήτρων, που είναι μέρος της οικονομικής τάξης, και περιέχονται σε μια νομική και οικονομική τάξη, η οποία αντανακλά τα κοινωνικά και ηθικά ενδιαφέροντα, με την έννοια ενός ελάχιστου κώδικα. Μια υποτιθέμενη αντιπαλότητα, μεταξύ οικονομίας της αγοράς και κοινωνικών πολιτικών, είναι άδικη και δεν αντιπροσωπεύει τον φιλελευθερισμό, και επιπλέον, αγνοεί τα βασικά στοιχεία της κοινωνικής αποτελεσματικότητάς του.

Η Κοινωνική Λειτουργία των Αγορών

Η ελευθερία του πολίτη, είναι το βασικό ενδιαφέρον της φιλελεύθερης πολιτικής. Η ελευθερία περιορίζει τις εξουσίες της κυβέρνησης και της κοινωνίας, έναντι του ατόμου. Ελευθερία, βέβαια, σημαίνει και ευθύνη του ατόμου για τις συνέπειες των πράξεών του για τον ίδιο, την οικογένειά του, καθώς και την κοινωνία.

Ωστόσο, δεν είναι απλώς ζήτημα «ελευθερίας από ...», δηλαδή της μέγιστης ελευθερίας από τον εξαναγκασμό του κράτους και την συντεχνιακή κηδεμονία, η οποία φυσικά είναι μια σημαντική ελευθερία. Αλλά είναι επίσης ζήτημα «ελευθερίας για...». Και εδώ το βασικό στοιχείο είναι η ελευθερία επιλογής, η ελευθερία του κάθε πολίτη, να οργανώνει τη ζωή του ανάλογα με τις προτιμήσεις του, και με δική του ευθύνη, στο πλαίσιο της νομικής και οικονομικής τάξης, λαμβάνοντας υπόψη την ελευθερία των άλλων, καθώς και αποδεχόμενος τον ανταγωνισμό τους.

Για να επιτευχθεί αυτό, χρειάζονται εναλλακτικές λύσεις. Διότι για τη συμμετοχή στην δημόσια σφαίρα, βέβαια, απαιτούνται πολιτικές εναλλακτικές λύσεις. Ωστόσο, ο Φιλελευθερισμός ενδιαφέρεται όχι μόνο για την ελευθερία επιλογής στην κάλη, και την επέκταση των στοιχείων λαϊκής της έκφρασης, αλλά και για την ελευθερία επιλογής στην οργάνωση της προσωπικής ζωής του ατόμου. Η ελευθερία επιλογής, δεν θα πρέπει να νοείται ως περιοριζόμενη στην οικονομική της διάσταση, η αξία της πρέπει να γίνεται αντιληπτή με ολοκληρωμένο τρόπο.

Για να διασφαλιστεί αυτή η ελευθερία της επιλογής, για να προσφέρεται μια πληθώρα εναλλακτικών λύσεων, η αγορά, η οικονομική πολιτική της αγοράς, είναι ένα απαραίτητο, ένα κοινωνικό, αν και συχνά παρερμηνευμένο, μέσο. Η οικονομική πολιτική της αγοράς, βασίζεται σε μια θεμελιώδη εγγύηση της ιδιοκτησίας και σε ελεύθερες αγορές, εντός του πλαισίου μιας νομικής και οικονομικής τάξης. Οι Ελεύθερες Αγορές επιτρέπουν την ελεύθερη ανταλλαγή αγαθών και υπηρεσιών, τον ελεύθερο ανταγωνισμό, καθώς και την ελεύθερη συνεργασία. Αυτοί είναι επίσης οι πυλώνες μιας φιλελεύθερης κοινωνίας. Μια

⁶ Karl Homann, Sozialpolitik nicht gegen den Markt, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 13,2. 1999, σ. 15? Homann / Blome-Drees, Unternehmensethik, op.cit.; H. Müller-Groeling, Unternehmensethik σε einer Sozialen nach Marktwirtschaft deutschem Vorbild, in: Zeitschrift der deutsch-polnischen Handelskammer, Nr.7/89, 1999

φιλελεύθερη κοινωνία απαιτεί την ύπαρξη αγορών, στις οποίες - εντός του νομικού πλαισίου - υπάρχει ελεύθερη ανταλλαγή, αλλά και ανταγωνισμός ως κίνητρο καθώς και ως περιορισμός της οικονομικής δύναμης. Τελευταίο αλλά όχι λιγότερο σημαντικό, απαιτεί ελεύθερη συνεργασία, η σημασία της οποίας για ένα σύστημα ελεύθερης αγοράς, συχνά παραβλέπεται και δεν εκτιμάται επαρκώς.

Δεν πρέπει να υποτιμάμε επίσης, τη σημασία της ελεύθερης ανταλλαγής. Στη διαδικασία της αγοράς, και μέσω των τιμών της αγοράς, που είναι κεντρικό ζήτημα για την οικονομική πρόοδο, λύνεται το πρόβλημα της πληροφόρησης (σχετικά με τις προτιμήσεις και την οικονομική έλλειψη). Όπως δείχνουν τα αποτυχημένα πειράματα του κεντρικού σχεδιασμού οικονομικών, το πρόβλημα της πληροφόρησης μπορεί να λυθεί μόνο με ένα αποκεντρωμένο τρόπο. Με την αποκέντρωση και μέσω των οικονομικών κινήτρων της αγοράς, καθώς και της ανταγωνιστικής διαδικασίας, η οποία είναι ταυτόχρονα μια διαδικασία ανακάλυψης⁷, η φιλελεύθερη πολιτική επιτυγχάνει υψηλό βαθμό αποδοτικότητας, καθώς και τεχνική και οικονομική πρόοδο. Αυτές οι πολιτικές αποφέρουν μια εκπληκτική αύξηση της ευημερίας, ιδίως στις βιομηχανικές χώρες (αλλά όχι μόνο εκεί). Περιέργως, η έκτασή της δεν γίνεται αντιληπτή, ιδιαίτερα καθώς μεγάλα τμήματά της καταναλώνονται στην αύξηση του ελεύθερου χρόνου και στη μείωση του εργασιακού χρόνου ζωής. Τελευταίο αλλά όχι λιγότερο σημαντικό, είναι το γεγονός, ότι η ευημερία έχει συμβάλει στην αξιοσημείωτη αύξηση του προσδόκιμου ζωής. Είναι αυτή η αύξηση της ευημερίας, με μια ευρύτερη έννοια, που αποτελεί ένα σημαντικό μέρος της κοινωνικής διάστασης του φιλελευθερισμού.

Η λειτουργία της οικονομικής πολιτικής αγοράς, είναι συχνά παρεξηγημένη, καθώς η έννοια της αγοράς περιορίζεται στις αγορές των καταναλωτικών αγαθών, και επειδή η πολιτική αυτή συχνά θεωρείται ως απλή ικανοποίηση των υλικών αναγκών. Αυτό παραβλέπει το γεγονός ότι υπηρεσίες όπως συναυλίες, θέατρα, εκθέσεις, διαλέξεις, και πολλά άλλα, υπόκεινται επίσης σε εμπορικές συναλλαγές, ως εκ τούτου, η όποια πολιτιστική υπεροψία έναντι της αγοράς, είναι ένα σημάδι άγνοιας και όχι ηθικής ανωτερότητας.

Συχνά παραβλέπεται το γεγονός, ότι σημαντικές αποφάσεις στη ζωή, σχετίζονται με τις αγορές. Οι επιλογές στην εργασία, στη στέγαση, στην εκπαίδευση, και στις χρηματοπιστωτικές αγορές, καταδεικνύουν τη σημασία αυτών των αγορών, για την αυτονομία του ατόμου, και ότι δεν υπάρχει κανένας λόγος για προκαταλήψεις εναντίον του φιλελευθερισμού, ο οποίος εμπιστεύεται την αγορά.

Το Παράδειγμα της Αγοράς Εργασίας

Χρονίως υψηλά ποσοστά ανεργίας στη Γερμανία, δείχνουν τι συμβαίνει όταν δεν επιτρέπεται στις δυνάμεις της αγοράς να παίξουν τον ρόλο τους, και η αγορά υπερελέγχεται. Η ακούσια ανεργία είναι ένα κοινωνικό γεγονός, που εκτείνεται πέραν των ζητημάτων μισθών και ημερομισθίων, διότι βλάπτει το κοινωνικό καθεστώς και την

⁷ Friedrich von Hayek, Der als Wettbewerb Entdeckungsverfahren, Vorträge Kieler, Nr. 58, Tübingen 1968,9

αυτοεκτίμηση των θυμάτων. Εδώ είναι που η κοινωνική διάσπαση της φιλελεύθερης πολιτικής γίνεται ιδιαίτερα εμφανής, μια πολιτική που στοχεύει στην δημιουργία μιας λειτουργικής αγοράς εργασίας, και μέσω αυτής στη μείωση της ανεργίας. Αυτό επιτυγχάνεται με μέσα της οικονομίας της αγοράς, δηλαδή με κατάργηση των ρυθμίσεων και βελτίωση της ευελιξίας, μέτρα που έχουν αποδειχθεί ότι είναι εφικτά σε άλλες χώρες. Μια φιλελεύθερη πολιτική της αγοράς εργασίας, μεταξύ άλλων μέτρων, θα πρέπει να εγγυάται το δικαίωμα του ατόμου να αποδεχθεί την εργασία στις συνθήκες της αγοράς, αν προσφέρονται (σε περιπτώσεις αντίξων συνθηκών με την καταβολή συμπληρωμάτων εισοδήματος). Μια φιλελεύθερη πολιτική της αγοράς εργασίας, είναι κοινωνική για τρεις λόγους: Πρώτον, μπορεί να απαγορεύσει σε συνδικάτα και εργοδοσία- στο πλαίσιο της ισχύουσας κρατικής νομοθεσίας της αγοράς εργασίας – να κάνουν συμφωνίες σε βάρος τρίτων, δηλαδή των ανέργων και των φορολογουμένων.

Δεύτερον, αυτή η πολιτική καθιστά πιο δύσκολο για τους φυγόπονους, να αποφύγουν την ευθύνη να στηρίζουν τον εαυτό τους και τις οικογένειές τους, και να ζουν σε βάρος της κοινωνίας. Αλλά, τρίτον, η σημαντικότερη πτυχή είναι, ότι η βελτίωση της ευελιξίας της νομοθεσίας που αφορά την αγορά εργασίας, συμβάλει αποφασιστικά στη μείωση της ανεργίας. Η ανεργία, δεδομένων των αρνητικών κοινωνικών παρενεργειών της, είναι απολύτως το πιο αντικοινωνικό χαρακτηριστικό της κοινωνίας μας, παρά τους ισχυρισμούς ότι η σχετική εργατική νομοθεσία είναι «κοινωνική». Αυτό δείχνει καθαρά, ότι η φιλελεύθερη πολιτική είναι συχνά πολύ περισσότερο κοινωνική, από την απλή επέκταση της συμβατικής, εν μέρει προστατευτικής κοινωνικής νομοθεσίας, και των πολιτικών της κοινωνικής ασφάλειας.

Επικουρικότητα

Ο Φιλελευθερισμός πρώτα απ' όλα, εξασφαλίζει και προωθεί την ελευθερία των πολιτών, με τη διευκόλυνση και την ενθάρρυνση των αυτόνομων αποφάσεων, με προσωπική ευθύνη. Η ελευθερία, η ανεξαρτησία και η προσωπική ευθύνη, η ανάπτυξη και η μέτρηση της δύναμης στον ανταγωνισμό καθώς και στην ελεύθερη συνεργασία στην αγορά, είναι βασικές αξίες ενός συγκεκριμένου φιλελεύθερου οράματος για τον άνθρωπο. Οι αξίες αυτές συνδέονται στενά με μια σημαντική αρχή της κοινωνικής οργάνωσης, την αρχή της επικουρικότητας, η οποία συχνά αναφέρεται, αλλά σπανίως λαμβάνεται υπόψη εξίσου σοβαρά, όπως της αξίζει⁸. Αποτελεί θεμελιώδη φιλελεύθερη αρχή, αλλά η σημασία της συχνά υποτιμάται ακόμη και από Φιλελεύθερους. Είναι ενδιαφέρον, ότι η αρχή της επικουρικότητας έχει διατυπωθεί αυστηρά στην εγκύκλιο «Quadragesimo Anno» (1931) όπου αναφέρεται ως «η ανώτερη κοινωνικο-φιλοσοφική αρχή». Λέει, κατά λέξη: « Όπως ακριβώς είναι σοβαρό λάθος να παίρνουμε από τους ιδιώτες, ότι μπορούν να καταφέρουν με την δική τους πρωτοβουλία, και να το δίνουμε στην κοινότητα, έτσι είναι και αδικία, και την ίδια στιγμή ένα σοβαρό κακό και διατάραξη της σωστής τάξης, να αναθέτουμε σε μια μεγαλύτερη και

⁸ Η Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την προσημαστική επικουρικότητα, είναι ένα παράδειγμα.

ανώτερης τάξης ένωση, να κάνει αυτό που μπορούν να κάνουν μικρότεροι και δευτερεύοντες οργανισμοί»⁹.

Ελεύθερες Αγορές, Οικονομική Δυναμική, και Πεδίο Δράσης για Γνήσια Αλληλεγγύη

Η ύπαρξη των ελεύθερων αγορών, και η προσανατολισμένη προς την αγορά πολιτική, είναι εγγυήσεις ουσιαστικής σημασίας για την ελευθερία και την ισότιμη συνεργασία. Οι ελεύθερες αγορές έχουν θεμελιώδη αξία για το άτομο, για την ανεξαρτησία του και την οργάνωση της ζωής του, και αυτό ανεξάρτητα από τα επιχειρήματα υπέρ μιας ελεύθερης οικονομίας της αγοράς, που σχετίζονται με την αποτελεσματικότητα και την ανάπτυξη. Όπως έχει δείξει η ιστορία, οι ελεύθερες αγορές αποτελούν τη βάση μιας δημοκρατικής κοινωνίας, λόγω της θεμελιώδους σημασίας τους για την ελευθερία επιλογής, και κυρίως λόγω της αλληλεξάρτησης των κοινωνικών βαθμίδων (Walter Eucken), και ως εκ τούτου, αποτελούν τον πυρήνα των φιλελεύθερων πολιτικών.

Η φιλελεύθερη πολιτική με την έμφασή της και την υπεράσπιση του συστήματος της οικονομίας της αγοράς, συμβάλλει επίσης στη δυναμική της οικονομίας, και ως εκ τούτου, στην ευημερία και την αφθονία της κοινωνίας. Μια οικονομική τάξη, που βασίζεται στην ελευθερία με ένα σύστημα ελεύθερων αγορών, όχι μόνο διευκολύνει την λήψη αυτόνομων αποφάσεων, αλλά με τους μηχανισμούς κινήτρων, ενεργοποιεί επίσης τις παραγωγικές δυνάμεις καθώς και την προσπάθεια για αριστεία. Κι αυτό δημιουργεί περιθώρια για πραγματική (μη επιβαλλόμενη) αλληλεγγύη, μέσω ιδιωτικής φιλανθρωπίας, αλλά επίσης, και για κρατική βοήθεια στους έχοντες πραγματική οικονομική ανάγκη.

Αγορές και Ίση Μεταχείριση

Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό των αγορών, είναι η αρχή της εγγύησης για ίση μεταχείριση των πολιτών, και συνεπώς και η μη διακριτική μεταχείριση. Η ίση μεταχείριση αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της κοινωνικής διάστασης του φιλελευθερισμού.

Στις αγορές, το κρίσιμο ζήτημα δεν είναι ο (ιδιωτικός) αλτρουισμός προς την οικογένεια, που είναι αναντίρρητος. Ούτε θα πρέπει η συμπεριφορά της αγοράς να είναι ζήτημα της συνοχής, της συντροφικότητας, του αποκλεισμού μικρών ομάδων, των ενώσεων, και των κομμάτων (με λίγα λόγια της παρεο-κεφαλαιοκρατίας ή του κορπορατισμού). Ελεύθερες αγορές σημαίνουν ισότητα ευκαιριών, η οποία αποτελεί βασική αξία του φιλελευθερισμού, όχι ισότητα αποτελεσμάτων (διαφορετικά ζητήματα, σίγουρα θα πρέπει να αντιμετωπίζονται διαφορετικά). Σημαίνουν μη διάκριση κατά των αλλοδαπών, αλλά επίσης σημαίνουν ανταγωνισμό¹⁰. Λόγω αυτής της ίσης μεταχείρισης όλων, λόγω αυτής της μη

⁹ Βλέπε www.osjspm.org/cst/ga.htm.

¹⁰ Giersch Herbert, Das Wirtschaftswachstum σε Zeiten Globalisierung der, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 15.1.2000, σ. 15.

διάκρισης, οι αγορές και οι πρωταγωνιστές των φιλελεύθερων αγορών, δέχονται συχνά τη μομφή της «κοινωνικής ψυχρότητας». Αλλά η μη διάκριση, είναι ουσιώδες στοιχείο των κοινωνικών πολιτικών και της «αγαθής κοινωνίας». Οι αγορές προφανώς χρησιμοποιούν με μέτρο τον αλτρουισμό, που είναι ένα πολύ σπάνιο αγαθό, έτσι ώστε να μπορεί να πάρει την θέση που του αξίζει, στην κατάλληλη ευκαιρία (Hayek).

Εγωισμός, Αλτρουισμός, και Κοινωνική Δικαιοσύνη

Συχνά οι επιλογές στην αγορά τοποθετούνται σε αντιπαλότητα με τις πολιτικές επιλογές, για να δείξουν ότι οι επιλογές στις αγορές καθοδηγούνται από ιδιοτέλεια, ενώ οι πολιτικές επιλογές από αλτρουιστικό ενδιαφέρον. Ωστόσο, πρέπει να καταλάβουμε ότι οι επιλογές της αγοράς πληρώνονται από το άτομο με δικά του χρήματα, ενώ στις πολιτικές επιλογές το άτομο μπορεί νομίμως να μεριμνήσει ώστε να είναι το ίδιο δικαιούχο. Αν ο πολίτης ψηφίζει για κοινωνικά μέτρα που ωφελούν άλλους, μπορεί τουλάχιστον να ελπίζει, ότι δεν θα συνεισφέρει πλήρως το μερίδιό του ή ακόμα και τίποτα, για την χρηματοδότησή τους. Εύλογα, οι εκλογές έχουν συγκριθεί με δημοπρασίες (Roland Vaubel), καθώς συχνά αφορούν την κατανομή των κοινωνικών παροχών. Από αυτή την άποψη, οι αποφάσεις της αγοράς φωτίζονται από ένα διαφορετικό, πιο κοινωνικό φως, και το κοινό επιχείρημα ότι οι πολιτικές επιλογές, σε αντίθεση με τις αποφάσεις της αγοράς, είναι πιο έντονα επηρεασμένες από αλτρουισμό, φαίνεται αμφίβολο. Και γίνεται πιο εύκολα κατανοητό, γιατί οι φιλελεύθερες πολιτικές στηρίζονται από πολλές απόψεις στο σύστημα των αγορών, και στις αποφάσεις της αγοράς.

Επίσης, σε άλλο πλαίσιο, ο Φιλελευθερισμός στηρίζεται στις διαδικασίες του ανταγωνισμού της αγοράς: στο πολυσυζητημένο ζήτημα της «κοινωνικής δικαιοσύνης». Δεδομένων των διαφορετικών συμφερόντων, σπάνια είναι δυνατόν να επιτευχθεί συναίνεση, ως προς το πότε το αποτέλεσμα της διανομής, μπορεί να θεωρηθεί δίκαιο. Εξ ου και ο Friedrich von Hayek, που αρνείται στον όρο «κοινωνική δικαιοσύνη» οποιοδήποτε περιεχόμενο, προτείνει ως στόχο την «δικαιοσύνη της διαδικασίας» και όχι την «δικαιοσύνη των αποτελεσμάτων»¹¹. Βάσει αυτού, ο Φιλελευθερισμός προτιμά – σε αναλογία με τον ανταγωνισμό στον αθλητισμό - τον ανταγωνισμό στις αγορές, στο πλαίσιο των κανόνων που ορίζει η νομική και οικονομική τάξη. Και ο Φιλελευθερισμός αγωνίζεται επίσης, για την βελτίωση των κανόνων αυτών και, φυσικά, και για διορθώσεις στα αποτελέσματα, για όσους δεν μπορούν να συμμετάσχουν σ' αυτόν τον ανταγωνισμό, εν μέρει ή καθόλου. Αυξάνοντας την ευημερία, μέσω του περιορισμού του ρόλου του κράτους, καθώς και μέσω γενναϊόδωρων φορολογικών κανόνων, ο Φιλελευθερισμός θέλει να δημιουργήσει οικονομικά περιθώρια για ιδιωτικές παροχές, καθώς και για ιδιωτική φιλανθρωπία, και για κρατική βοήθεια για όσους έχουν πραγματικά ανάγκη. Ο Φιλελευθερισμός θέλει να ενθαρρύνει μια νοοτροπία ιδιωτικής φιλανθρωπίας, όπως υπάρχει σε άλλες χώρες υπό ευνοϊκότερες νομικές συνθήκες¹². Η αντίληψη ως «κοινωνικών», μόνον των πτυχών που αφορούν απαιτήσεις του

¹¹ Friedrich von Hayek, *Drei Vorlesungen über Demokratie, Gerechtigkeit und Sozialismus*, Tübingen 1977, p. 23, and *The Fiction of Social Justice*, in: *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas*, London 1978.

¹² Karl-Heinz Paqué, *Philanthropie und Steuerpolitik*, Kieler Studie 203, Tübingen 1986.

ατόμου από το σύνολο, είναι το αποτέλεσμα της αναπαραγωγής μιας νοοτροπίας παροχών, που οφείλεται στην παροχή από το κράτος, βοηθημάτων απόλυτης ασφάλειας. Αυτές οι παροχές, λόγω του συστήματός τους, και λόγω της εκμετάλλευσής τους, θα μπορούσαν κάλλιστα να αποδειχθούν ανεπαρκείς ή και αδύνατο να χρηματοδοτηθούν.

Η Οικονομική Πρόοδος

Η Πολιτική της Ελεύθερης Αγοράς εμπιστεύεται τον οικονομικό δυναμισμό, που παράγεται από συνδυασμό των μεμονωμένων πρωτοβουλιών και κατάλληλων συστημάτων παροχής κινήτρων. Το ελεύθερο εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών, και η ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων, διευκολύνουν την παγκόσμια κατανομή της εργασίας, και εξυπηρετούν τον «πλούτο των εθνών». Η οικονομική ανάπτυξη και η αύξηση του πλούτου - εθνικού και διεθνούς- έχουν κεντρική σημασία για την κοινωνική διάσπαση του Φιλελευθερισμού. Αυτό ισχύει ακόμη περισσότερο, καθώς η οικονομική ανάπτυξη έχει την τάση να επιταχύνει, και εξαρτάται όλο και πιο πολύ από την γνώση και την έρευνα, παρά από τις πρώτες ύλες και τη βιομηχανική παραγωγή. Αυτό διευκολύνει τις προσπάθειες για την βιωσιμότητα των οικονομικών δραστηριοτήτων. Αλλά και η κοινωνική διάσπαση ενός από τα κύρια σημεία εστίασης του Φιλελευθερισμού – η προώθηση της γνώσης και της εκπαίδευσης – αυξάνει την σημασία της, και το άτομο διευρύνει τις ευκαιρίες να εφαρμόσει τα προσωπικά του ταλέντα¹³.

Η επιτάχυνση της οικονομικής ανάπτυξης δεν είναι χωρίς προβλήματα. Ανάπτυξη σημαίνει πάντα διαρθρωτικές αλλαγές, και δεν αποτελείται μόνο από ευκαιρίες, αλλά επίσης και από κινδύνους. Απαιτεί ευελιξία, και προθυμία για προσαρμογή, και θέτει σε δοκιμασία την κοινωνική συνοχή. Η γνώση και το κεφάλαιο καθίστανται παρωχημένα πιο γρήγορα, και η κοινωνική διαφοροποίηση μπορεί να αυξηθεί. Όλα αυτά δεν είναι χωρίς κινδύνους για τις φιλελεύθερες ιδέες. Μπορεί να εντείνουν τις εκκλήσεις για περισσότερο κράτος και για ισότητα (όχι των ευκαιριών αλλά των αποτελεσμάτων), και να δημιουργήσουν αντίδραση, κατά των ίδιων των συνθηκών που ευνοούν την οικονομική πρόοδο. Ένα μεγάλο μέρος της προέρχεται από αντίσταση στην αλλαγή, από έλλειψη εκπαίδευσης και ευελιξίας. Αλλά μπορεί να επίσης να προκύψει από παρανοήσεις για τις συνθήκες δημιουργίας του πλούτου και της οικονομικής ανάπτυξης, καθώς και το ρόλο του κράτους. Παρανοήσεις οι οποίες, ωστόσο, δεν μπορούν εύκολα να εξαλειφθούν.

Παγκοσμιοποίηση και Φιλελευθερισμός

Όταν μιλάμε για κοινωνική πολιτική, περιέργως, κυρίως σκεφτόμαστε τα εγχώρια προβλήματα. Ακόμη και η κοινωνική διαβούλευση εκείνων που επιθυμούν μια πολυπολιτισμική κοινωνία, κολλάει σε εσωτερικές εκφράσεις, τουλάχιστον όταν η πολιτική

¹³ Οι διαφορές σε ταλέντα, φυσικά, θα οδηγήσουν σε διαφορετικά αποτελέσματα, αλλά αυτό δεν θα πρέπει να είναι αιτία για εξίσωση προς τα κάτω, ούτε στην εκπαίδευση ούτε στα αποτελέσματά της.

συζήτηση ξεπερνά την καταβολή της αναπτυξιακής βοήθειας. Αυτό, επίσης, μπορεί να είναι συνέπεια της επικέντρωσης αποκλειστικά, σε συστήματα κοινωνικής ασφάλειας - η οποία από πολλές απόψεις δεν είναι καθόλου κοινωνική - που συνέβαλαν σε μεγάλο βαθμό στην εσφαλμένη αντίληψη των κοινωνικών πτυχών της κοινωνικής τάξης, σε μια πολύ περιορισμένη προοπτική.

Η συζήτηση για την παγκόσμια οικονομική τάξη και την παγκοσμιοποίηση, προσφέρει ένα μάθημα σχετικά με την κοινωνική συνιστώσα του Φιλελευθερισμού. Και εδώ, επίσης, η κοινωνική διάστασή του, δεν αποτελείται κυρίως από την καταβολή αναπτυξιακής βοήθειας. Πέρα από την ανάπτυξη πολιτιστικών σχέσεων και οικονομικής και τεχνικής συνεργασίας, ο Φιλελευθερισμός δημιουργεί ελεύθερες αγορές για το εμπόριο, τις επενδύσεις, και τις υπηρεσίες. Υποστηρίζει την ελεύθερη πρόσβαση στις αγορές των βιομηχανικών χωρών και των προμηθευτών από τις αναπτυσσόμενες χώρες, έτσι ώστε όλοι όσοι το επιθυμούν να μπορούν να συμμετάσχουν στον παγκόσμιο καταμερισμό της εργασίας χωρίς διακρίσεις.

Για όποιον έχει μια περιορισμένη άποψη για την εγχώρια αγορά, η παγκοσμιοποίηση εκλαμβάνεται συχνά ως κίνδυνος για τους ανειδίκευτους εργάτες, οι οποίοι θα πρέπει τώρα να αντιμετωπίσουν τις πιέσεις του ανταγωνισμού, από τις λεγόμενες χώρες με χαμηλούς μισθούς, δηλαδή από τους εργαζόμενους του Τρίτου Κόσμου και των μεταρρυθμιζόμενων χωρών της Ανατολικής Ευρώπης («το Χονγκ Κονγκ στο κατώφλι μας»). Οι θέσεις εργασίας για τους ανειδίκευτους εργάτες στις βιομηχανικές χώρες, είναι πράγματι σε κίνδυνο χωρίς τις απαραίτητες διαρθρωτικές προσαρμογές, οι οποίες συνίστανται κυρίως στην καλύτερη κατάρτιση και στην δια βίου μάθηση, αλλά και της διεύρυνσης των μισθών και των εισοδηματικών κλιμάκων.

Από την άλλη πλευρά, η παγκοσμιοποίηση προσφέρει ισότητα ευκαιριών, στους πολύ φτωχότερους εργαζόμενους των αναπτυσσόμενων χωρών. Γίνεται δυνατό για αυτούς, να συμμετάσχουν στα πλεονεκτήματα του καταμερισμού της εργασίας, και έτσι να κερδίζουν το εισόδημά τους, ή να βελτιώσουν το βιοτικό τους επίπεδο.

Ένα άλλο αποτέλεσμα της επέκτασης του διεθνούς καταμερισμού της εργασίας - που ονομάζεται παγκοσμιοποίηση - είναι ότι τα συμμετέχοντα κράτη και οι πολιτικές τους, ολοένα και περισσότερο ελέγχονται από τον ανταγωνισμό της γεωγραφικής διαφοροποίησης. Λόγω αυτού του ανταγωνισμού, οι κυβερνήσεις χάνουν μέρος της εξουσίας τους πάνω στους πολίτες τους, και ο κρατικός παρεμβατισμός οπισθοχωρεί. Γίνεται πιο δύσκολο να μειώσει περαιτέρω το διαθέσιμο εισόδημα των πολιτών, με φόρους και εισφορές στις διάφορες κοινωνικές υπηρεσίες, καθώς τα οφέλη που προκύπτουν δεν θεωρούνται επαρκή. Ανάλογες συνέπειες γίνονται αισθητές από τις συντεχνίες, οι οποίες αντλούν τη δύναμή τους από την προστασία τους έναντι της αγοράς. Δεν θα καλοδεχθούν όλοι τον περιορισμό της εξουσίας του κράτους, ιδιαίτερα αυτοί που έχουν υψηλές προσδοκίες από την κρατική παρέμβαση, και υπολογίζουν στον ισχυρό ρόλο του κράτους¹⁴. Όμως, κατά κανόνα, ο ανταγωνισμός γεωγραφικής διαφοροποίησης οδηγεί - σε πλήρη αρμονία με τις φιλελεύθερες αρχές - σε περαιτέρω επέκταση των επιλογών για τους πολίτες.

¹⁴ Υπάρχει επίσης το επιχείρημα για «πορεία προς τον βυθό», δηλ. ο φόβος ότι ο διακρατικός ανταγωνισμός θα οδηγήσει σε ασταμάτητη μείωση των φόρων, αλλά η πραγματικότητα δεν φαίνεται να υποστηρίζει κάτι τέτοιο.

Και αποδυναμώνει την εξουσία του ρυθμιστικού και φορομπηχτικού κράτους και των ενδιάμεσων οικονομικών αρχών του, ενώ ταυτόχρονα βελτιώνει τις συνθήκες του ανταγωνισμού, σε παγκόσμια κλίμακα.

Ο Κίνδυνος του Προστατευτισμού

Ο πειρασμός, όμως, είναι ισχυρός να μην δεχθούμε αυτό που απαιτεί ο κοινωνικός κανόνας, και να καθορίσουμε ως συλλογικούς δικαιούχους – «εμάς» - πολύ στενά, για να προστατεύσουμε τους εαυτούς μας από τον ανεπιθύμητο «εξωτερικό» ανταγωνισμό. Σ' αυτό το πλαίσιο, είναι εύκολο να εγκρίνουμε κοινωνικές παροχές με τη μορφή αναπτυξιακής βοήθειας στις φτωχές χώρες, ιδίως όταν πληρώνονται από άλλους, αλλά να αρνηθούμε την ελεύθερη πρόσβασή τους στις αγορές και τον ελεύθερο ανταγωνισμό, επικαλούμενοι σενάρια τρόμου κατά της παγκοσμιοποίησης.

Στις διεθνείς οικονομικές σχέσεις, υπάρχουν πολλοί τρόποι για να αποτραπεί ο ανταγωνισμός, αλλά δεν μπορούν όλοι τους να αναγνωριστούν εύκολα, ως προστατευτισμός. Αυτό ισχύει για τις συμμαχίες ελεύθερων συναλλαγών, με τη μορφή μιας (ή περισσοτέρων) τελωνειακής ένωσης. Εντός αυτών των σχηματισμών, όπως είναι γνωστό, υπάρχει όχι μόνο εκτέλεση εμπορικών συναλλαγών, αλλά και εμπορικές παρεκκλίσεις σε βάρος μη μελών και προς όφελος των μελών. Πρόκειται για ένα αδίκημα κατά της αρχής του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ), περί καθεστώτος του πλέον ευνοούμενου κράτους, που ορίζει ότι όλα τα πλεονεκτήματα που παραχωρούνται σε μια χώρα, θα πρέπει να δίνονται και σε όλες τις άλλες.

Ακόμη πιο επικίνδυνα στοιχεία διακρίσεων (και προστατευτισμού), είναι τα πρότυπα, τα οποία επιφανειακά καλύπτονται από την σημαία του «κοινωνικού», αλλά χρησιμοποιούνται συχνά ως μέσα προστατευτισμού επιβαλλόμενα στους συναλλασσόμενους εταίρους. Είναι τόσο επικίνδυνα, διότι φαίνεται να είναι κοινωνικά ευεργετικά, όπως τα κοινωνικά ή τα περιβαλλοντικά πρότυπα, για παράδειγμα, αλλά καθώς επιβάλλονται αναγκαστικά στους εμπορικούς εταίρους, μπορούν να είναι συχνά κοινωνικά πολύ επιβλαβή. Πώς μπορούν οι εργαζόμενοι του Μπαγκλαντές να είναι ανταγωνιστικοί, εφόσον πρέπει να συμμορφώνονται με τα πρότυπα κοινωνικής νομοθεσίας των βιομηχανικών κρατών; Στο εσωτερικό και στο εξωτερικό, δεν είναι κατ' ανάγκη κοινωνικά υπεύθυνο η βελτίωση της ζωής όσων εργάζονται, αλλά είναι κοινωνικά δίκαιο να δώσουμε μια ευκαιρία στους ανέργους. Ή: θα έπρεπε και θα μπορούσε, μια πιο εύπορη χώρα να αντέξει οικονομικά αυστηρότερα πρότυπα προστασίας του περιβάλλοντος, από ό,τι μια φτωχότερη; Είναι κοινωνικά δίκαιο να αποτρέπονται οι εργαζόμενοι, των λιγότερο ανεπτυγμένων κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διά του καθορισμού των μισθών τους, από τον ανταγωνισμό μέσω της μείωσης μισθών, με εκείνους των πιο προηγμένων κρατών μελών; Σε αντίθεση με όλες αυτές τις προσπάθειες να υπερασπιστεί κάποιος τα δικαιώματά του έναντι των φτωχών, με μια αμφιλεγόμενη πολιτική κοινωνικής δικαιοσύνης, παρεμπόδισης ή τουλάχιστον παρακώλυσης της πρόσβασής τους στις αγορές, μια φιλελεύθερη πολιτική παγκόσμιου εμπορίου, με τους κεντρικούς κανόνες της, περί μη διάκρισης και καθεστώτος του πιο

ευνοούμενου κράτους, παρουσιάζει ένα δυναμικό κοινωνικό προφίλ. Και αυτό χωρίς να προσφεύγει στην προσφορά βοήθειας, η οποία, όμως, - όπως η κοινωνική ασφάλεια στο εσωτερικό- δεν θα πρέπει να αποκλείεται.

Φιλελευθερισμός και Κοινωνική Πολιτική

Πρέπει να αποφευχθεί μια παρεξήγηση: Εδώ συζητάμε την κοινωνική διάσταση του Φιλελευθερισμού, και όχι τις φιλελεύθερες απόψεις για την κοινωνική ασφάλεια, όπως ασκείται για παράδειγμα, στη σύγχρονη Γερμανία. Αν μιλούσαμε για φιλελεύθερη κοινωνική πολιτική με αυτήν την στενή έννοια του όρου, θα έπρεπε να συζητήσουμε τις συνέπειες των φιλελεύθερων αρχών στα συστήματα ασφαλείας, κατά των οικονομικών απειλών από κινδύνους όπως η ασθένεια, τα γηρατειά, η αναπηρία, η φροντίδα των γηρατειών, και η ανεργία.

Θα έπρεπε να συζητήσουμε αν η αναδιανομή των ατομικών εισοδημάτων, που επιβάλλεται στον πολίτη από το κράτος, αν η προκαλούμενη ανικανότητα στον πολίτη από το κράτος, διά των επίσημων ασφαλιστικών συστημάτων κατά των οικονομικών κινδύνων στη ζωή, είναι συμβατές με τις φιλελεύθερες αρχές. Και ιδιαίτερα για ένα ζήτημα, πρέπει να τεθεί το ερώτημα: Δεδομένης της σημαντικής αύξησης του πλούτου, εξακολουθούν τα επίσημα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης, να είναι κατάλληλα, όπως ίσως ήταν κατά το χρόνο της εισαγωγής τους; Επιπλέον, θα ετίθετο το ερώτημα: Αυτά τα συστήματα με την διανεμητική πρακτική, εξακολουθούν να είναι λειτουργικά ενόψει της συρρίκνωσης του πληθυσμού, και εγγυώνται ένα ελάχιστο διαπροσωπικής και ιδιαίτερα διαγενεακής δικαιοσύνης; Με λίγα λόγια, θα πρέπει να συζητηθεί για το πώς - από μια φιλελεύθερη σκοπιά - οι πολίτες πρέπει να φροντίζουν σήμερα, για την αντιμετώπιση αυτών και άλλων κινδύνων της ζωής. Προφανώς μια τέτοια συζήτηση, για παράδειγμα όσον αφορά την ασφάλιση γήρατος, θα οδηγούσε σε προτάσεις, που θα υποστήριζαν σθεναρά την αυτονομία και την ατομική ιδιωτική ασφάλιση βασισμένη στην αρχή της κεφαλαιοποίησης, ενδεχομένως με μια ελάχιστη ασφάλιση νομοθετικά οριζόμενη, όπως υπάρχει πρόβλεψη στην ασφάλιση για κατά τρίτων κίνδυνο, για να αποτρέπονται οι ιδιοκτήτες αυτοκινήτων από ανεύθυνη συμπεριφορά¹⁵. Ομοίως, όσον αφορά την προστασία από οικονομικούς κινδύνους της ασθένειας («ασφάλιση υγείας») θα υπάρχουν προτάσεις, οι οποίες περισσότερο δίνουν έμφαση στην ελευθερία επιλογής και ιδιωτικής ασφάλισης, διαφόρων μορφών αναχρηματοδότησης και διατήρησης. Εδώ, επίσης, θα μπορούσε να εξεταστεί η ανάγκη για μια ελάχιστη υποχρεωτική ασφάλιση, ως παραχώρηση προς την κοινωνία, λόγω της πανταχού παρούσας ανεύθυνης συμπεριφοράς, σχετικά με αυτά τα ζητήματα¹⁶. Είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι ο Φιλελευθερισμός, όπως και οι παραδοσιακές πολιτικές κοινωνικής ασφάλειας, ενδιαφέρονται για την προστασία του ατόμου έναντι των οικονομικών κινδύνων της ζωής. Η κοινωνική διάσταση του Φιλελευθερισμού, απευθύνεται

¹⁵ Roland Vaubel, Reforming Social Security for Old Age and Comment by H. Müller-Groeling in: Herbert Giersch (Ed.), Reassessing the Role of Government in the Mixed Economy, Tübingen 1983, pp. 173 ff, 191 ff.

¹⁶ See Liberales Institut der Friedrich-Naumann-Stiftung, Grundsätze liberaler Sozialpolitik -12 Thesen, in: Otto Graf Lambsdorf (Hrsg.), Freiheit und Soziale Verantwortung, Grundsätze liberaler Sozialpolitik, Frankfurt a.M. 2001. Mimeo English version: Principles of Liberal Social Policy – 12 Propositions

πρώτα απ' όλα στο άτομο και την ευθύνη του, να μην εγείρει αμέσως αξιώσεις στην κοινωνία, επιτρέποντας έτσι εντός ορισμένων ορίων, την ελευθερία της επιλογής. Οι φιλελεύθερες πολιτικές προστασίας έναντι των κινδύνων, αντλούν τις συγκεκριμένες κοινωνικές διαστάσεις τους, από την προσπάθεια να αποτρέψουν συμβάσεις σε βάρος τρίτων, καθώς αυτό είναι κοινώς το αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων που αφορούν τα κρατικά συστήματα της κοινωνικής ασφάλισης. Το πιο αποκαλυπτικό παράδειγμα είναι η ασφάλιση γήρατος, όπου τα διαπραγματευόμενα μέρη, συχνά καταλήγουν σε συμφωνίες σε βάρος του φορολογουμένου και των επόμενων γενεών, με συνθήματα περί αλληλεγγύης των γενεών και «διαγενεακής σύμβασης».

Παρά τη φιλελεύθερη κριτική των υφιστάμενων συστημάτων, θα πρέπει να γίνει σαφές, ότι η φιλελεύθερη πολιτική δεν πρέπει να ξεχνά τις ευθύνες προς εκείνους που έχουν πραγματικά οικονομική ανάγκη. Το γεγονός ότι η φιλελεύθερη πολιτική στηρίζεται περισσότερο στη γενική αύξηση του πλούτου, στην ιδιωτική πρωτοβουλία, κοινότητες, και δίκτυα, δεν σημαίνει ότι δεν είναι διατεθειμένη να παράσχει τα απαραίτητα κονδύλια, για εκείνους που έχουν ανάγκη. Αντίθετα, ο αγώνας για οικονομική πρόοδο, η προσπάθεια για αποφυγή τυχαίων κερδών, και η επικέντρωση της κοινωνικής πρόνοιας για όσους πραγματικά έχουν ανάγκη, σημαίνει ότι μπορεί να συμβάλει αποτελεσματικά.

Ελευθερία και Ευθύνη στο εσωτερικό της Κοινότητας

Η Φιλελεύθερη πολιτική έχει καθαυτή μια σημαντική κοινωνική διάσταση. Βασίζεται σε ένα οργανωτικό μοντέλο, που είναι εγγενώς κοινωνικό, και διασφαλίζει την ελευθερία του ατόμου να εκπληρώσει το σχέδιο της ζωής του, στην κοινωνία. Πρέπει να είναι σε θέση να το πράττει αυτόνομα, με την δική του ευθύνη, και στο μέτρο του δυνατού, ελεύθερα από την παρέμβαση του κράτους, σε ανταγωνισμό καθώς και σε συνεργασία με άλλους. Αυτό, φυσικά, εντός μιας νομικής και οικονομικής τάξης, η οποία πρέπει να εγγυάται ότι η ανταγωνιστική συμπεριφορά του ατόμου, δεν είναι προς όφελος μόνο δικό του ή της κοινότητάς του, αλλά της κοινωνίας γενικότερα, και ότι ο ανταγωνισμός είναι δίκαιος, υπό την έννοια της δικαιοσύνης της διαδικασίας. Και ο Φιλελευθερισμός στηρίζεται στην οικονομική δυναμική που απελευθερώνει ένα τέτοιο σύστημα. Στηρίζεται επίσης στην εκπαίδευση των πολιτών, ως καθαυτή αξία, και στην τεχνο-οικονομική πρόοδο, και την αύξηση του πλούτου που προκύπτει από αυτήν. Για να επιτευχθεί αυτό, είναι απαραίτητο το σύστημα των ελεύθερων αγορών, που επιτρέπει την ελεύθερη ανταλλαγή αγαθών, υπηρεσιών, και κεφαλαίου, επίσης, πέραν των εθνικών συνόρων. Επίσης είναι απαραίτητες οι πολιτικές ελεύθερης αγοράς, οι οποίες εγγυώνται την απαραίτητη διαφάνεια και τη λειτουργία των αγορών, και τον περιορισμό της ισχύος στην αγορά. Ο περιορισμός της ισχύος στην αγορά, είναι ένα από τα καθήκοντα του κράτους. Το κράτος πρέπει να περιοριστεί στα πραγματικά καθήκοντά του (όπως, για παράδειγμα, η εσωτερική και η εξωτερική ασφάλεια), τα οποία στη συνέχεια θα πρέπει να εξασκεί σοβαρά. Η προσπάθεια να αντιμετωπηθεί το κοινωνικό περιεχόμενο του Φιλελευθερισμού, με τις παραδοσιακές κοινωνικές πολιτικές, ή ακόμη και με τις αυξήσεις στα επίσημα ασφαλιστικά συστήματα,

είναι παραπλανητική. Ο Φιλελευθερισμός έχει μια κοινωνική διάσπαση, η οποία υπερβαίνει κατά πολύ τις κοινωνικές πολιτικές με τη στενή έννοια, διότι αυτή η διάσπαση περιέχεται στο φιλελεύθερο σχέδιο, βάσει του οποίου δομήθηκε η ίδια η κοινωνία.

Στις πολιτικές κοινωνικής ασφάλειας, οι αρχές του Φιλελευθερισμού οδηγούν στην στήριξη περισσότερο έντονα, στην ελευθερία και στην ευθύνη του ατόμου, το οποίο πρέπει να αποφασίζει σχετικά με την προστασία του από τους οικονομικούς κινδύνους της ζωής, για τον εαυτό του και την οικογένειά του, εντός ενός ευρέος φάσματος επιλογών, μια μέθοδος όπου η αρχή της κεφαλαιοποίησης και η διαφοροποίηση των τιμολογίων ασφάλισης, θα κερδίσει αυτόματα έδαφος. Ταυτόχρονα, τα τυχαία κέρδη θα αποτραπούν, έτσι ώστε τα διαθέσιμα μέσα, θα μπορέσουν να επικεντρωθούν στην παροχή βοήθειας προς τους πραγματικούς απόρους.

Στις οικονομικές πολιτικές της αγοράς, ο Φιλελευθερισμός πιστεύει σε μια νομική και οικονομική τάξη, που βασίζεται στις αρχές της ελευθερίας και στην προστασία της ιδιοκτησίας. Πιστεύει στην ηθική της αγοράς, η οποία έχει αναπτυχθεί κατά τη διάρκεια της ιστορίας, στην ευθύνη και το ατομικό συμφέρον των πολιτών, καθώς και στην δυναμική του ανταγωνισμού. Ο Φιλελευθερισμός υπερασπίζεται και διατηρεί την ελευθερία του πολίτη, από την κηδεμονία του κράτους, και τη δύναμη των συντεχνιών. Ωστόσο, μαζί με την ελευθερία που έχει ο πολίτης, ο Φιλελευθερισμός τον επιβαρύνει όχι μόνο με την ευθύνη για τον εαυτό του και την οικογένειά του, αλλά και με την ευθύνη για την ενεργό συνεργασία σε μικρές κοινότητες, και στην κοινωνία των πολιτών. Ο Φιλελευθερισμός είναι πολύ μακριά από την παρερμηνεία ενός «λανθασμένου ατομικισμού» (Hayek), η οποία απομονώνει το άτομο, σχεδόν πλήρως, από τη συνυπευθυνότητα στη δημιουργική διαμόρφωση της κοινωνίας.

Για τον συγγραφέα

Ο Δρ Hubertus Müller-Groeling, καθηγητής και τέως Αντιπρόεδρος του Ινστιτούτου Παγκόσμιας Οικονομίας του Κιέλου, είναι μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Ιδρύματος Friedrich Naumann.